

УДК 614.2:316.728.001.57

М.П. Гребняк, Л.Й. Ковальчук, О.В. Кірсанова

Концептуальна модель управління громадським здоров'ям

¹Запорізький державний медичний університет, м. Запоріжжя, Україна²Одеський національний медичний університет, м. Одеса, Україна

Мета – обґрунтувати засади концептуальної моделі управління громадським здоров'ям.

Матеріали та методи. У роботі використані нормативно-правові документи у сфері громадського здоров'я, інформація міжнародних організацій, результати наукових досліджень. Використані методи дослідження – інтерпретація наукових даних, логічного узагальнення та структурно-функціональний підхід.

Результати. Громадське здоров'я відноситься до визначальних чинників розвитку суспільства. Розбудова системи формування популяційного здоров'я потребує розробки здоров'яформуючих технологій на тлі критичного перегляду існуючих механізмів управління охороною здоров'я та врахування багатofакторності його природи.

Висновки. Кризові явища у стані здоров'я населення держави (депопуляція, звужений режим відтворення населення, високі рівні смертності), детермінують створення ефективної системи громадського здоров'я. Концептуальна модель управління громадським здоров'ям складається із наступних блоків: завдання, принципи, напрямки управління, економічні рівні, критерії ефективності. Широке впровадження ринкових механізмів у діяльність практичних органів охорони здоров'я детермінує примат економічних принципів управління громадським здоров'ям.

Ключові слова: громадське здоров'я, управління, економічні відносини

Вступ

Кризові явища у популяційному здоров'ї населення держави, масштабність депопуляції, надсмертність чоловіків працездатного віку, низький показник очікуваної тривалості життя, високий рівень дитячої смертності диктують необхідність нагального реформування системи охорони здоров'я [2, 7]. Розбудова системи громадського здоров'я вимагає критичного перегляду існуючих механізмів управління охороною здоров'я, розвитку профілактичних оздоровчих технологій, впровадження на державному рівні цільових профілактичних програм [1, 3, 6, 8]. Домінантою громадського здоров'я є обґрунтування системи державних, соціальних, соціально-економічних та медичних заходів, спрямованих на попередження та лікування хвороб, оздоровлення навколишнього середовища, поліпшення умов праці та побуту населення, збереження й зміцнення здоров'я суспільства і кожного із членів.

Мета роботи – обґрунтувати засади концептуальної моделі управління громадським здоров'ям.

Матеріали та методи

У роботі використані нормативно-правові документи у сфері громадського здоров'я, інформація міжнародних організацій, результати наукових досліджень. Використані методи дослідження – інтерпретація наукових даних, логічного узагальнення та структурно-функціональний підхід.

Результати дослідження та їх обговорення

Відповідно до концепції розвитку системи громадського здоров'я воно визначається як комплекс інструментів, процедур та заходів для зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, збільшення тривалості активного віку і заохочення до здорового способу життя [3, 5]. При цьому зростання уваги в Україні у сучасний період до економічних проблем громадського здоров'я зумовлено критичними явищами у популяційному здоров'ї та необхідністю підвищення життєвого та трудового потенціалу населення.

Встановлено, що в останні десятиліття в Україні реєструється звужений режим відтворення населення, тобто нетто-коефіцієнт менше 1,0. Протягом 1990–2016 рр. індекс старіння (відношення осіб старше 65 років до 100 дітей у віці до 25 років) зріс майже удвічі. Україна входить у число 30 найстаріших держав світу. Загальний коефіцієнт смертності всього населення в Україні залишається одним із найвищих у Європі та світі.

У зв'язку з цим, на перший план виступає пошук нових методів управління громадським здоров'ям. Головною метою якого є впровадження об'єктивних підходів, у першу чергу, економічних, у конкретних умовах для найбільш повного забезпечення суспільства з охорони здоров'я.

Концептуальна модель управління громадським здоров'ям заключається у системному підході до дій, орієнтованих на популяційне/когортне здоров'я. В якості напрямку дій, профілактика, скринінг та раннє лікування хвороб на початкових їх стадіях. Концептуальна модель складається із наступних блоків: завдання, принципи, напрямки управління, економічні рівні, критерії ефективності.

Основні завдання:

- розробка для практики охорони здоров'я організаційних форм та методів медичної допомоги населенню і управління охороною здоров'я;
- аналіз стану здоров'я людини з урахуванням багатокomпонентності чинників його формування;
- обґрунтування методів й способів зміцнення здоров'я, попередження захворювань та інвалідності, а також їх реабілітація;
- пошук способів управління, планування, фінансування та економіки громадського здоров'я;
- профілактика захворювань та формування здорового способу життя, забезпечуючого оптимальні умови для збереження;
- розвиток первинної медико-санітарної допомоги, у т.ч., високотехнологічного медичного забезпечення;
- пошук та впровадження інноваційних здоров'язберігаючих та здоров'яформуючих технологій;
- підвищення рівня підготовки фахівців в сфері громадського здоров'я, його охорони та підтримання;
- формування соціально-гігієнічного менталітету та мислення медичних працівників.

Блок принципів управління громадським здоров'ям включає в себе наступне:

- соціальну захищеність людини у випадку втрати здоров'я та недопустимість відмови у медичній допомозі;
- пріоритетність профілактики у сфері охорони громадського здоров'я шляхом охорони довкілля, створення безпечних та сприятливих умов праці, навчання та побуту, відпочинку, а також виробництва доброякісних харчових продуктів;
- відповідальність органів державної влади і місцевого самоврядування за забезпеченість прав громадян у сфері охорони здоров'я;
- пріоритетність пацієнтів при здійсненні медичної допомоги.

До блоку економічних принципів управління громадським здоров'ям за допомогою ринкових механізмів відносяться: впровадження у сферу медичного забезпечення населення взаємовідносин типу медичні послуги-гроші; формування багатокладної власності інфраструктури лікувально-профілактичних закладів та приватних закладів; перетворення медичних послуг у товар із споживною вартістю: формування ринку медичних послуг, що забезпечує послугово-грошові відносини у сфері охорони здоров'я; створення у суспільстві умов для адекватного сприйняття ринкових відносин та конкретного середовища з медичних послуг; створення маркетингових служб у сфері охорони здоров'я.

Рушієм підвищення ефективності заходів з поліпшення громадського здоров'я є економічні важелі, тобто фінансове забезпечення. Перетворення сучасної охорони здоров'я у виробничу галузь з впровадженням ринкового механізму господарювання зумовлює перехід медичних послуг у товар куплі-продажі. Незалежно від типу базових систем охорони здоров'я (переважно державна, переважно страхова, переважно приватна, багатокладна) організаційною основою є економічні

засади. На першому плані системи знаходяться економічні взаємовідносини між пацієнтом та медичним працівником. Для медперсоналу пацієнт – потенційне джерело фінансів, а пацієнт при зверненні до лікувально-профілактичної установи враховує свої економічні можливості. При цьому, якщо немедичні міри (державні, соціально-економічні, суспільні) слабо розвинуті, формується явище соціально-медичної компенсації, з максимальним переміщенням спектру функції із захисту здоров'я людини на медицину.

Організаційні механізми ринкових відносин у сфері охорони здоров'я залежать від їх рівня. На мікроекономічному рівні характеризується діяльність кожної особи, функціонування відділень, дільниць та інших структур з медичних послуг. Він охоплює весь комплекс з обґрунтування організаційних форм медичної допомоги, нормативів потреб у медичному забезпеченні, штатно-організаційні структури, внутрішньогосподарські зв'язки, раціональне використання матеріально-фінансових ресурсів.

На макроекономічному рівні характеризуються відносини із державою (бюджетне фінансування, виконання спеціальних державних програм, обов'язкове медичне страхування) та партнерами (постачальники, фінансово-кредитні установи, навчальні заклади).

В цілому рішення економічних проблем спрямовано на пошук прогресивних форм та методів роботи, що дозволяють поліпшити рівень здоров'я населення на популяційному, колективному та індивідуальному рівнях. При цьому ринкові механізми у сфері медичного обслуговування мають низку застережень. У першу чергу, неправомірність абсолютну «товар-гроші-товар», тому що в разі неплатоспроможності це може привести до передчасної втрати здоров'я або смерті. Поряд з цим, раціональність використання коштів передбачає не їх економію, а найбільш повне застосування з максимальною ефективністю для здоров'я з урахуванням сучасних здоров'язберігаючих та здоров'яформуючих технологій.

Пріоритетним напрямком управління є обґрунтування реформування системи охорони громадського здоров'я або окремих медичних служб, а також прогнозування розвитку сфер охорони здоров'я на засадах прогностичного моделювання. Воно визначає можливі наслідки тих чи інших ситуацій. Важливе місце також мають оптимізаційні моделі (відповідають на питання «Як повинно бути»), дескриптивні моделі (відповідають на питання «Як є?» або «Як буде?») та імітаційні моделі (відповідають на питання «Що буде, якщо події будуть розвиватися за тим чи іншим варіантом?»).

До важливих напрямків управління громадським здоров'ям відноситься аналіз виникнення проблемних ситуацій та обґрунтування заходів з їх усунення. Особливим видом управлінської діяльності є аналіз громадського здоров'я. Він спрямований на оцінку діяльності, дослідження наявних проблем і пошук шляхів досягнення найкращих результатів. Найчастіше для аналізу використовується інформація про стан здоров'я,

діяльність лікувально-профілактичних закладів, матеріально-технічну забезпеченість, ефективність лікувально-профілактичної допомоги та управління.

Інтегруючим напрямком управління громадським здоров'ям є створення й виконання цільових комплексних програм з пріоритетних проблем охорони здоров'я. Зокрема, з врахуванням вказаних напрямків формується ситуаційне управління – це управління за обставинами й ситуаціями. Воно передбачає врахування основних параметрів зовнішнього середовища (екологічні, виробничі, навчальні та побутові чинники), діяльність лікувально-профілактичних закладів, деталізацію їх впливу на громадське здоров'я, а також внутрішнього середовища на формування певної ситуації та прийняття рішення.

На заключному етапі управління громадським здоров'ям визначається ефективність охорони здоров'я. Її розрахунок здійснюють за наступними показниками: виду (медична, соціальна, економічна), об'єму (ефективність медико-соціальних програм, або лікувально-профілактичних заходів), етапам (попередження захворювань, лікування хвороб, реабілітація), рівнем (лікаря, підрозділу, дільниці медичного закладу, району), способу вимірювання результатів (економія чи зниження втрат ресурсів, додатково отриманий результат, інтегральний показник), формі показників (нормативні показники здоров'я населення, вартісних або трудових затрат).

Оцінка здоров'я передбачає використання критеріїв для окремої людини, колективу дільниці, когорти. Оцінка діяльності служб та закладів охорони здоров'я здійснюється за конкретними критеріями.

У зв'язку з важкістю визначення економічної ефективності у сфері громадського здоров'я доцільно її здійснювати за критеріями медичної ефективності. Під якою розуміється ефект досягнення поставлених завдань з

профілактики, діагностики та лікування з врахуванням якості, адекватності й результативності. Величина медичного ефекту вимірюється результатом безпосереднього медичного втручання. До них відносяться показники поліпшення стану здоров'я внаслідок проведених заходів, що забезпечують профілактику (лікування захворювань, зміцнення здоров'я та продовження активного довголіття).

До числових критеріїв медичної ефективності відносяться наступні: коефіцієнт медичної ефективності (відношення досягнення наміченого результату до загального числа пацієнтів, що знаходились на лікуванні), коефіцієнт економічної ефективності (відношення нормативних затрат до фактичних), інтегральний коефіцієнт ефективності (здобуток коефіцієнтів медичної та економічної ефективності), економічні збитки від захворювань із тимчасовою втратою працездатності.

Висновки

Кризові явища у стані здоров'я населення держави (депопуляція, звужений режим відтворення населення, високі рівні смертності), детермінують створення ефективної системи громадського здоров'я. Концептуальна модель управління громадським здоров'ям складається із наступних блоків: завдання, принципи, напрямки управління, економічні рівні, критерії ефективності. Широке впровадження ринкових механізмів у діяльність практичних органів охорони здоров'я детермінує примат економічних принципів управління громадським здоров'ям.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням ефективності діяльності системи громадського здоров'я на регіональному рівні.

Література

1. Гребняк М. П. Формування кадрового потенціалу громадського здоров'я / М. П. Гребняк, О. В. Кірсанова, В. В. Таранов // Україна. Здоров'я нації. – 2018. – № 3. – С. 17–21.
2. Гребняк М. П. Сучасна динаміка здоров'я населення України у глобальному вимірі / М. П. Гребняк, Р. А. Федорченко // Довкілля та здоров'я. – 2018. – №3 – С. 27–33.
3. Концепція розвитку системи громадського здоров'я, схвалена Розпорядженням КМУ від 30 листопада 2016 р. №1002-р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249618799>.
4. Огнев В. А. Громадське здоров'я: змістовно-управлінський аспект / В. А. Огнев, І. А. Чухно // Україна. Здоров'я нації. – 2018. – № 3. – С. 58–61.
5. Слабкий Г. О. Система громадського здоров'я: бачення Всесвітньої організації охорони здоров'я. Основні оперативні функції громадського здоров'я та їх зміст // Г. О. Слабкий, В. І. Миронюк, Д. О. Качала / Україна. Здоров'я нації. – 2017. – № 3 (44). – С. 24–31.
6. Слабкий Г. О. Інтеграція експериментальних, клінічних та соціально-медичних наукових досліджень / Г. О. Слабкий, В. Л. Таралло, М. І. Грицюк // Україна. Здоров'я нації. – 2017. – №3 (44). – С. 262–265.
7. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2016 рік / МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – Київ, 2017. – 516 с.
8. Public health services / Web-site of World Health Organization [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/Health-systems/public-health-services>.

Дата надходження рукопису до редакції: 04.10.2018 р.

Концептуальная модель управления общественным здоровьем

Н.П. Гребняк, Л.И. Ковальчук, Е.В. Кирсанова

Запорожский государственный медицинский
университет, г. Запорожье, Украина

Одесский национальный медицинский университет,
г. Одесса, Украина

Цель – обосновать принципы концептуальной модели управления общественным здоровьем.

Материалы и методы. В работе использованы нормативно-правовые документы в сфере общественного здоровья, информация международных организаций, результаты научных исследований. Используются методы: интерпретация научных данных, логического обобщения и структурно-функциональный подход.

Результаты. Общественное здоровье относится к определяющим факторам развития общества. Развитие системы формирования популяционного здоровья требует разработки здоровьесформирующих технологий на фоне критического пересмотра существующих механизмов управления здравоохранением и учета многофакторности его природы.

Выводы. Кризисные явления в состоянии здоровья населения страны (депопуляция, суженный режим воспроизводства населения, высокие уровни смертности), детерминируют создание эффективной системы общественного здоровья. Концептуальная модель управления общественным здоровьем состоит из следующих блоков: задачи, принципы, направления управления, экономические уровни, критерии эффективности. Широкое внедрение рыночных механизмов в деятельность практических органов здравоохранения детерминирует примат экономических принципов управления общественным здоровьем.

Ключевые слова: общественное здоровье, управление, экономические отношения.

Conceptual model of public health management

N.P. Grebnyak, L.Y. Kovalchuk, O.V. Kirsanova

Zaporizhzhya State Medical University, Zaporizhia, Ukraine

Odessa National Medical University, Odessa, Ukraine

Purpose – to substantiate the principles of the conceptual model of public health management.

Materials and methods. The work used regulatory documents in the field of public health, information from international organizations, the results of scientific research. Methods: interpretation of scientific data, logical generalization and structural-functional approach.

Results. Public health refers to the determinants of the development of society. The development of a population health formation system requires the development of healthforming technologies against the background of a critical review of existing mechanisms of health care management and taking into account the multifactorial nature of it.

Conclusions. Crisis phenomena in the state of health of the population of the country (depopulation, narrowed mode of reproduction of the population, high levels of mortality) determine the creation of an effective public health system. The conceptual model of public health management consists of the following blocks: objectives, principles, management directions, economic level and criteria of effectiveness. The widespread introduction of market mechanisms in the work of practical public health bodies determines the primacy of the economic principles of public health management.

Key words: public health, management, economic relations.

Відомості про авторів

Гребняк Микола Петрович – д.мед.н., професор кафедри загальної гігієни та екології Запорізького державного медичного університету; пр. Маяковського, 26, м. Запоріжжя, 69035, Україна.

Ковальчук Ліна Йосипівна – д.мед.н., професор, завідувач кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Одеського національного медичного університету.

Кірсанова Олена Валентинівна – к.мед.н., доцент кафедри загальної гігієни та екології Запорізького державного медичного університету; пр. Маяковського, 26, м. Запоріжжя, 69035, Україна.